

Norges Høyesterett - HR-2016-2286-A

Instans	Norges Høyesterett - Dom
Dato	2016-11-09
Publisert	HR-2016-2286-A
Stikkord	Arbeidsrett. Arbeidsgivers styringsrett. Seniorpolitiske tiltak.
Sammendrag	To lærere hadde som seniorpolitisk tiltak fått redusert arbeidstiden til 80 %, men beholdt full lønn. Høyesterett kom til at det lå innenfor kommunens styringsrett som arbeidsgiver å avslutte ordningen. Kommunens seniorpolitiske plan, som var forankret i hovedtariffavtalen, innebar ingen begrensninger i kommunens rett til å avslutte ordningen. Endringen innebar ingen endring i de underliggende arbeidsavtalene. Det lå i ordningens karakter at det ville bli endringer, og ordningen manglet det preget av gjensidighet og beskyttelsesverdig behov for innrettelse hos arbeidstakeren som måtte til for at kommunen skulle være avskåret fra å gjøre endringer. Tingrettens dom, som frifant kommunen, ble stadfestet. (Rt-sammendrag)
Saksgang	Moss tingrett TMOSS-2014-93460 - Borgarting lagmannsrett LB-2015-73593 - Høyesterett HR-2016-2286-A, (sak nr. 2016/616), sivil sak, anke over dom.
Parter	Rygge kommune (advokat Anne Marie Due) mot Marit Sørnes og May Kirsti Bentzen (advokat Marius Gjetnes - til prøve).
Forfatter	Dommerne Bårdsen, Bergsjø, Noer, Indreberg, Utgård.
Sist oppdatert	2016-11-16

-
- (1) Dommer **Bårdsen**: Saken gjelder styringsretten i arbeidsforhold. Det er spørsmål om en arbeidsgiver - på grunn av individuelle avtaler eller ulovfestede rammer for styringsretten - er avskåret fra å avslutte en etablert velferdsordning for arbeidstagere i seniorgruppen.
 - (2) May Kirsti Bentzen og Marit Sørnes var begge fulltidsansatte som lærere i Rygge kommune. I forbindelse med at de fylte 62 år, fikk de etter egen søknad innvilget redusert arbeidspålit til tilsvarende 80 prosent stilling fra henholdsvis 1. januar og 1. juli 2013. Reduksjonen i arbeidspålit ble tatt ut som én fridag i uken. De beholdt full lønn.
 - (3) Det umiddelbare grunnlaget var brev fra personal- og organisasjonssjefen i Rygge kommune - til Bentzen 20. juni 2012 og til Sørnes 20. mars 2013. I brevene ble det vist til «Plan for Seniorpolitikk for ansatte i Rygge kommune», slik den var vedtatt i kommunestyret 13. desember 2007 og justert i kommunens administrasjonsutvalg 3. februar 2011. Siktemålet med planen var at eldre arbeidstagere skulle stå lenger i sine stillinger, i tråd med omforente sentrale føringer for seniorpolitikk i

arbeidslivet. I Rygge kommune var man særlig opptatt av å beholde kompetanse og samtidig å begrense kostnadene til avtalefestet pensjon - AFP.

- (4) Ved likelydende brev til Bentzen og Sørnes 5. juli 2013 ble de varslet om avslutning av ordningen med 80 prosent arbeid med full lønn. Brevet lyder slik:
- «Rygge kommune har i sammen med arbeidstagerorganisasjonene, fremforhandlet endringer i plan for seniorpolitiske tiltak for ansatte i kommunen. Endringene gjøres gjeldende fom 01.07.13. For deg som allerede har innvilget tiltak, vil dette gjelde frem til og med 31.01.14.
- Du er innvilget redusert arbeidsplikt som innebærer 80 % arbeid av din opprinnelige stillingsstørrelse med bibehold av 100 % lønn. Dette vil avvikles fom 01.02.14, og du må gå tilbake til å arbeide din fulle stillingsstørrelse.
- Du må gi meg beskjed om du vil søke seniortiltaket med kronetillegg fom 01.02.14, som er på 20.000 kr. pr år i 100 % stilling.
- Det vil bli arrangert møter i september/oktober med KLP/STP slik at du kan få informasjon om AFP/delvis AFP hvis du ønsker dette. Det må påregnes 3 mnd behandlingstid på slike søknader.»
- (5) Bentzen og Sørnes bestred kommunens adgang til å avslutte ordningen med virkning for dem, og de reiste sak mot arbeidsgiveren ved Moss tingrett. Ved dom 2. mars 2015 ble kommunen frifunnet under dissens. Sakskostnader ble ikke tilkjent. Dommen ble anket til Borgarting lagmannsrett, som 1. februar 2016 avsa dom [LB-2015-73593] med slik domsslutning:
- «1. Oppsigelsen av Marit Sørnes er ugyldig.
 2. Rygge kommune dømmes til å betale oppreisning til Marit Sørnes med 30 000 - trettitusen - kroner.
 3. Rygge kommune dømmes til å betale oppreisning til May Kirsti Bentzen med - 30 000 - trettitusen - kroner.
 4. I sakskostnader for tingrett og lagmannsrett betaler Rygge kommune 311 586 - trehundreogellevetusenfemhundreogåttiseks - kroner til Marit Sørnes og May Kirsti Bentzen.
 5. Beløpene etter slutningens punktene 2, 3 og 4 forfaller til betaling 2 - to - uker etter dommens forkynnelse.»
- (6) Når ikke også oppsigelsen av May Kirsti Bentzen ble kjent ugyldig, skyldtes det at hun på domstidspunktet var gått over på hel AFP.
- (7) Det var dissens også i lagmannsretten. Flertallet konkluderte med at Rygge kommune hadde inngått avtaler med Bentzen og Sørnes som «skapte rettigheter» for dem «slik at ordningen ikke ensidig kunne endres av kommunen under henvisning til arbeidsgivers styringsrett». I sin vurdering la flertallet vekt på at kommunen ikke hadde tatt forbehold om endringsadgang da søknadene om redusert arbeidsplikt ble innvilget, at Bentzen og Sørnes ikke på annen måte var gjort kjent med at det kunne bli aktuelt med endringer og at avtalene ikke ville ha så lang virkningstid eller være så kostbare for kommunen at det gjaldt noen presumsjon for endringsadgang. Lagmannsrettens mindretall så det slik at det ikke forelå noen avtaler som ga Bentzen og Sørnes «individuelle rettigheter som fratar kommunen den endringsretten den har i kraft av arbeidsgivers alminnelige styringsrett».
- (8) Rygge kommune har anket til Høyesterett. Anken gjelder rettsanvendelsen. Det er fremlagt noe nytt materiale. Utover dette står saken i samme stilling for Høyesterett som for tidligere instanser.

- (9) Ankende part - **Rygge kommune** - har i korte trekk gjort gjeldende:
- (10) Lagmannsrettens dom innebærer en uhjemlet beskjæring av arbeidsgivers styringsrett. Det er ikke inngått noen særskilt avtale om at Rygge kommune frasier seg styringsretten. Heller ikke de alminnelige rammer om styringsretten er til hinder for at kommunen avslutter ordningen med 80 prosent arbeid mot 100 prosent lønn.
- (11) Ordningen med seniorpolitiske tiltak er innført av kommunen i medhold av kommunens seniorpolitiske plan, den er ensidig finansiert av kommunen og ensidig bebyrdende for kommunen. Det er ingenting i kommunens innvilgelsesbrev eller i den seniorpolitiske planen som tilsier at kommunen som arbeidsgiver har fraskrevet seg sin endringsadgang i medhold av styringsretten. Heller ikke kommunens praksis for øvrig ga Bentzen og Sørnes noe grunnlag for en forventning om at de var innvilget en varig rett til redusert arbeidsplikt, som arbeidsgiveren bare kunne endre innenfor rammene av det alminnelige oppsigelsesvernet.
- (12) Kommunens beslutning om å endre den seniorpolitiske planen var basert på et forsvarlig grunnlag og i tråd med allmenne saklighetsnormer.
- (13) Rygge kommune har lagt ned slik påstand:
«1. Tingrettens dom, domsslutningen punkt 1, stadfestes.
2. May Kirsti Bentzen og Marit Sørnes dømmes til å betale en for begge og begge for en sakskostnader for tingretten, lagmannsretten og Høyesterett.»
- (14) Ankemotpartene - **May Kirsti Bentzen og Marit Sørnes** - har i korte trekk gjort gjeldende:
- (15) Lagmannsrettens dom er riktig både i resultat og begrunnelse.
- (16) Rygge kommunes oppsigelser av innvilgede seniortiltak for Bentzen og Sørnes er usaklige og ugyldige endringsoppsigelser, jf. arbeidsmiljøloven § 15-7, jf. § 15-4 og § 15-12.
- (17) Prinsipielt gjøres det gjeldende at Rygge kommunes styringsrett som arbeidsgiver ikke gir oppsigelsesadgang for kommunen.
- (18) Som ledd i gjennomføringen av Rygge kommunes seniorpolitiske plan ble det inngått avtale mellom kommunen på den ene siden og Bentzen og Sørnes på den andre, om redusert arbeidstid uten trekk i lønn. Avtalene var forpliktende for alle parter, de var gjensidig bebyrdende og ble inngått i Rygge kommunes interesse. Når avtalene tolkes i lys av Rygge kommunes seniorpolitiske plan og intensjonene med den, gir de Bentzen og Sørnes rett til fortsatt fritak i arbeidsplikten uten trekk i lønn så lenge de står i sine stillinger.
- (19) Det er ikke tatt forbehold om endringsadgang fra Rygge kommunes side, som uansett er nærmest til å bære risikoen for ukklarhet.
- (20) Samlet sett har Bentzen og Sørnes hatt en berettiget forventning om at den reduserte arbeidsplikten var etablert som en individuell og varig rettighet for dem.
- (21) Subsidiært er det anført at kommunens beslutning om å avslutte ordningen for Bentzen og Sørnes er bygget på et mangelfullt faktisk grunnlag. Den endringen av kommunens plan for seniorpolitiske tiltak som dannet grunnlaget for at kommunen avsluttet ordningen, ble vedtatt uten nødvendig politisk

behandling, uten at de tillitsvalgte var tilstrekkelig involvert og uten at Bentzen og Sørnes fikk anledning til å uttale seg. Saken ble derfor ikke tilfredsstillende opplyst. Beslutningen er også vilkårlig, ettersom det ikke er påvist at kommunen oppnådde noen reell økonomisk besparelse.

- (22) Bentzen og Sørnes har krav på oppreisningserstatning, jf. arbeidsmiljøloven § 15-12 andre ledd.
- (23) May Kirsti Bentzen og Marit Sørnes har lagt ned slik påstand:
«1. Anken forkastes.
2. Marit Sørnes og May Kirsti Bentzen tilkjennes sakens omkostninger for Høyesterett.»
- (24) **Jeg er kommet til** at anken fører frem.
- (25) Spørsmålet er om Rygge kommune i kraft av sin styringsrett som arbeidsgiver ensidig kunne avslutte den ordningen som var etablert for Bentzen og Sørnes, og som gikk ut på at de skulle arbeide 80 prosent, men beholde full lønn.
- (26) Innenfor rammen av det arbeidsforholdet som er inngått, har arbeidsgiveren rett til å organisere, lede, kontrollere og fordele arbeidet, jf. Rt-2000-1602, på side 1609 (Nøkk). Begrensninger i styringsretten kan følge av lov, tariffavtaler eller individuelle arbeidsavtaler, jf. Rt-2008-856 avsnitt 34 (Theatercafé). Ikke enhver individuell avtale begrenser styringsretten: Dersom ikke arbeidsgiveren har gitt særskilt avkall på styringsretten, kan arbeidsgiveren i kraft av styringsretten innenfor de rammer som følger av lovgivning og tariffavtale, endre avtalebestemmelser som ikke særpreger, definerer eller fremstår som vesentlige for arbeidsforholdet. Grensene for styringsretten vil blant annet bero på stillingsbetegnelse, omstendighetene rundt ansettelsen, sedvaner i bransjen, praksis i det aktuelle arbeidsforhold og hva som finnes rimelig i lys av samfunnsutviklingen, jf. Rt-2009-1465 avsnitt 41 (seinvakt).
- (27) Avtalene mellom Rygge kommune og Sørnes og Bentzen ble inngått som ledd i gjennomføringen av Rygge kommunes seniorpolitiske plan slik den forelå i justert form i 2011. Planen var forankret i hovedtariffavtalen, men var ikke en del av den. Finansieringen måtte skje ved «frie midler». Tariffavtalen innebar etter dette ingen begrensning av kommunens styringsrett med hensyn til å innvilge søknader om redusert arbeidsplikt, eller til å avslutte slike ordninger. Det avgjørende er derfor om Rygge kommune har gitt særskilt avkall på styringsretten gjennom individuelle avtaler med Bentzen og Sørnes, eventuelt om de avtalene som måtte være inngått «særpreger, definerer eller fremstår som vesentlige for arbeidsforholdet». I så fall kan ikke kommunen i kraft av styringsretten ensidig avslutte ordningen for Bentzen og Sørnes.
- (28) Det vil ofte være naturlig å vurdere spørsmålet om det foreligger et «særskilt avkall» på styringsretten atskilt fra om styringsretten er avskåret fordi endringen rammer noe som «særpreger, definerer eller fremstår som vesentlig for arbeidsforholdet». I saken her glir likevel elementene i disse to vurderingene så mye over i hverandre at jeg har funnet det riktig å se dem i sammenheng og mer under ett, slik også partene i ganske stor grad har lagt opp til i sine innlegg for Høyesterett.
- (29) Når jeg ut fra en slik mer samlet vurdering i denne saken er kommet til at det lå innenfor kommunens styringsrett som arbeidsgiver å avslutte ordningen med redusert arbeidsplikt uten trekk i lønn, har jeg særlig lagt vekt på tre forhold:
- (30) **For det første** innebar innvilgelse av redusert arbeidsplikt ikke en endring av de underliggende arbeidsavtalene. Bentzen og Sørnes var begge ansatt i full stilling som lærere i Rygge kommune. Grunnlaget for at de uten trekk i lønn likevel kunne arbeide mindre enn det deres arbeidsavtaler tilsa,

var innvilgelsesbrevene fra personal- og organisasjonssjefen i Rygge kommune av henholdsvis 20. juni 2012 og 20. mars 2013. Innvilgelsen bygget på søknader fra Bentzen og Sørnes. Bentzens søknad lyder slik:

«Søknad om senior tiltak: Arbeide 80 % men opprettholde lønn for 100 % stilling.

Etttersom jeg i år fyller 62 år, søker jeg med dette om en slik ordning for kommende skoleår, 2012/2013.

Jeg ønsker fri en dag i uken, helst fredag eller mandag.»

- (31) Kommunens svar til Bentzen 20. juni 2012 har følgende ordlyd:

«Det vises til din søknad datert 18.04.12., mottatt her 19.06.12., vedr. tiltak i hht. 'Plan for Seniorpolitikk for ansatte i Rygge kommune' vedtatt i Kommunestyret 13.12.07. som sak 120/07., justert i ADM utvalget 03.02.11.

Du er ansatt i 100 % stilling og søker om å få redusere arbeidet til 80 % av din [stilling] og beholde nåværende lønn. Du fyller 62 år 13.12.[12].

Søknaden innvilges fom 01.01.13 i hht. vedtatt seniorpolitiske plan for ansatte.

Den reduserte arbeidstiden tas ut i samarbeid med enhetsleder/nærmeste overordnede.»

- (32) Søknaden fra Sørnes 13. mars 2013 og kommunens svar til henne 20. mars samme år, er for alle praktiske formål likelydende som Bentzens søknad og kommunens svar til henne.

- (33) Verken søknadene eller innvilgelsesbrevene inneholder noe som indikerer at partene så på dette som en endring av de underliggende arbeidsavtalenes bestemmelser om at Bentzen og Sørnes var ansatt i fulle stillinger. Det sentrale var at de ble gitt lettelser i arbeidsplikten uten at det skulle gjøres tilsvarende trekk i lønn.

- (34) Jeg kan heller ikke se at planen for seniorpolitiske tiltak i Rygge kommune på noen måte la opp til at de underliggende individuelle arbeidsavtalene skulle endres som følge av at noen takket ja til tilbudet om redusert arbeidsplikt. At de opprinnelige arbeidsavtalene stod ved lag bekreftes av de etterfølgende arbeidsplanene for Bentzen og Sørnes, hvor det uttrykkelig er angitt at de begge to fremdeles er ansatt i 100 prosent stilling, men at de er innvilget redusert arbeidsplikt - «fri 1 dag i uken (20 %)» - i henhold til «seniortiltak/avtale». Samme forståelse kommer til uttrykk i de likelydende brevene 5. juli 2013 til Bentzen og Sørnes, som jeg tidligere har referert i sin helhet, hvor kommunen varslet om at ordningen skulle avsluttes:

«Du er innvilget redusert arbeidsplikt som innebærer 80% arbeid av din opprinnelige stillingsstørrelse med bibehold av 100% lønn. Dette vil avvikles fom 01.02.14, og du må gå tilbake til å arbeide din fulle stillingsstørrelse.»

- (35) **For det andre** lå det i ordningens karakter at det ville kunne bli endringer: Jeg har merket meg at verken Bentzen eller Sørnes uttrykkelig søkte om reduserte arbeidsplikter helt frem til pensjonsalder. For Bentzens vedkommende gjaldt søknaden «kommende skoleår, 2012/2013», mens Sørnes' søknad var uten tidsangivelse.

- (36) Det står ikke noe i kommunens svarbrev om at arbeidsgiver bandt seg overfor Bentzen eller Sørnes til å opprettholde ordningen uendret for dem så lenge de sto i arbeid. Henvisningen til kommunens seniorpolitiske plan tilsa at disse individuelle ordningene ville måtte praktiseres i tråd med planen og rammene for den, herunder de justeringer som kunne bli gjennomført etter innvilgelsen. En slik forståelse av rammen for de seniorpolitiske tiltakene i Rygge kommune var allerede lagt til grunn ved

tidligere endringer av planen. Dette ble også akseptert av de tillitsvalgte ved den justeringen i 2013 som dannet grunnlaget for at kommunen avsluttet ordningen for Bentzen og Sørnes. Jeg minner om at finansieringen av ordningen måtte skje ved «frie midler» over kommunens budsjett, og at det helt fra starten i 2005 hadde vært en uttalt forutsetning at tiltakene måtte gjennomføres innenfor den til enhver tid økonomiske ramme i kommunen.

- (37) **For det tredje** mangler ordningen det preget av gjensidighet og beskyttelsesverdig behov for innrettelse hos arbeidstageren som måtte til for at kommunen skulle kunne være avskåret fra å gjøre endringer. Ordningen eksisterte ikke da Bentzen og Sørnes ble ansatt i Rygge kommune. Den innebar ingen nye forpliktelser for dem. De fikk redusert arbeidspliktene sine, men beholdt stilling og lønn ubeskåret. Bentzen og Sørnes gjorde heller ingen andre oppførelser - tilbudet om redusert arbeidsplikt var en ren tilleggsytelse fra arbeidsgiver. De ville når som helst kunne fragå ordningen og i stedet arbeide fullt eller søke hel eller delvis AFP.
- (38) Bentzen og Sørnes har subsidiært gjort gjeldende at Rygge kommune har utøvd styringsretten på en uforsvarlig og vilkårlig måte.
- (39) Det er på det rene at arbeidsgivers styringsrett begrenses av mer allmenne saklighetsnormer. Det stilles visse krav til saksbehandlingen, og det må foreligge et forsvarlig grunnlag for avgjørelsen, som ikke må være vilkårlig eller basert på utenforliggende hensyn, jf. Rt-2001-418, på side 427 (Kårstø). Domstolene skal imidlertid ikke foreta noen generell overprøving av om arbeidsgivers beslutninger innenfor rammene for styringsretten er nødvendige eller optimale. Spørsmålet er om det foreligger misbruk av styringsretten, jf. Rt-2011-841 avsnitt 58 (Oslo kommune).
- (40) Jeg kan ikke se at Rygge kommune i dette tilfellet misbrukte styringsretten. Rett nok valgte man en nokså forenklet saksbehandling: Beslutningsmyndigheten ble i realiteten delegert til personal- og organisasjonssjefen, som endret den seniorpolitiske planen uten at de ansatte som ville bli berørt ble varslet eller hørt, og uten behandling i kommunens arbeidsmiljøutvalg, i administrasjonsutvalget eller i kommunestyret.
- (41) Men det må legges til grunn at behovet for endringer av den seniorpolitiske planen var politisk forankret. Det ble dessuten holdt møte med de ulike arbeidstagerorganisasjonene 10. juni og 1. juli 2013, hvor man etter hvert kom til enighet om hvilke endringer som skulle foretas. I disse møtene ble også årsaken til at den seniorpolitiske planen måtte endres, formidlet og forklart: Ordningen med fritak for arbeidsplikt uten trekk i lønn var blitt så populær at kommunens kostnader var blitt høyere enn forutsatt. Ettersom kommunens fellesbidrag til AFP-ordningen ble fastsatt uavhengig av at færre ansatte nå valgte AFP, var kommunen kommet i en situasjon hvor den i realiteten betalte «dobbel opp».
- (42) De svakheter saksbehandlingen måtte ha er på denne bakgrunn, etter mitt syn, ikke av en slik karakter at kommunen traff beslutningen om å avslutte ordningen uten det grunnlaget som utøvelse av styringsrett forutsetter.
- (43) Anken fører etter dette frem.
- (44) Rygge kommune har vunnet fullstendig, og skal da etter lovens hovedregel tilkjennes full erstatning for sine sakskostnader for alle tre instanser, jf. tvisteloven § 20-2 første ledd. Når jeg likevel er blitt stående ved at unntaket i § 20-2 tredje ledd bør få anvendelse, slik at hver av partene bærer egne kostnader for alle instanser, er dette først og fremst av hensyn til sakens velferdsmessige betydning for Bentzen og Sørnes, dens prinsipielle aspekter og at Rygge kommunes saksbehandling kunne ha vært mer involverende.

(45) Jeg stemmer for denne

dom:

1. Tingrettens dom stadfestes.
2. Sakskostnader for lagmannsretten og Høyesterett tilkjennes ikke.

(46) Dommer **Bergsjø**: Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

(47) Dommer **Noer**: Likeså.

(48) Dommer **Indreberg**: Likeså.

(49) Dommar **Utgård**: Det same.

(50) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

dom:

- 1. Tingrettens dom stadfestes.*
- 2. Sakskostnader for lagmannsretten og Høyesterett tilkjennes ikke.*